

раїни класична федеративна модель з “одержавленим” статусом територіальних складових, оскільки вона може загальмувати конче необхідну національну консолідацію. Унітарна держава із прийнятним ступенем децентралізації на владному рівні сьогодні може вважатися для України оптимальною формою територіального устрою» [2, с. 334–335].

Попри академічну вагу порушених у книзі проблем, написана вона легкою мовою, читається з інтересом. Безперечно, ця праця може привабити не лише фахівців, але й ширше коло читачів — усіх, хто цікавиться минулим і сьогоденням України. Певним недоліком праці, саме як академічного видання, можна вважати відсутність у ній висновків по окремих розділах. Цього не компенсують уміщені наприкінці книги короткі висновки. Бажаним було б також передбачити в такому серйозному дослідженні окремий список джерел та літератури, а головне — іменний, географічний і предметний покажчики. Спеціальну інформацію про ті чи інші географічні пункти, персоналії, визначення тих чи інших базових понять, спеціальну термінологію — все це, через брак покажчиків, читачеві доведеться шукати. Й хоча ця обставина видає певну незавершеність праці, її роль у контексті накопичення нових знань про адміністративно-територіальний устрій України з погляду історика важко переоцінити.

В. В. Єрмоленко

ВЕЛИКИЙ ПРОМИСЛОВИЙ КАПІТАЛ: НОВИЙ ПОГЛЯД НА НОВІ СОЦІАЛЬНІ ФЕНОМЕНИ

[Головко В. Українські фінансово-промислові групи в модернізаційних процесах / Головко В. — К. : Інститут історії України, 2012. — 416 с.].

Традиційно українські історики приділяють небагато уваги саме новітній історії, а її економічна складова є зовсім рідкісною гостею на сторінках наукових часописів та монографічних досліджень. У цьому контексті позитивним винятком є монографія Володимира Головка «Українські фінансово-промислові групи в модернізаційних процесах 1991–2009 рр.», присвячена становленню та розвитку великого промислового бізнесу в Україні та його впливу на історичну трансформацію суспільства та держави у новітній період. Окрім того, в праці велику увагу приділено ідентичності людини в її зв'язку з соціально-економічними та географічно-культурними реаліями історичного процесу.

Міждисциплінарність дослідження обумовлює головну структурну особливість монографії у формі певної «автономії» початкових розділів, по-

ділених на «гуманітарні» та «практичні» (якщо використовувати рекомендації автора читачам (с. 7). Відповідно, до першої складової віднесено розділи, присвячені історіографічному аналізу феномену великого капіталу в новітній історії України та власне історії становлення фінансово-промислових груп (ФПГ). «Практичне» навантаження несуть розділи третій «Стан гірничо-металургійного комплексу України в 1991–2011 рр.» та четвертий «Металургійні корпорації в Україні: логіка розвитку», більше за інших «навантажені» економічними питаннями, ілюстраціями та висвітленням шляхів розвитку компаній.

Наведені розділи можна охарактеризувати як переважно фактологічні, а їх синтезом є останні п'ятий та шостий розділи, які послідовно розкривають питання «Великий бізнес і політика» та «Великий бізнес і суспільство» відповідно.

Цікаво, що обґрунтовуючи хронологічні рамки дослідження, автор виходить з того, що світова економічна криза 2008–2009 рр. «підвела певну риску» під першим етапом новітньої економічної історії України, утворивши водночас «хронологічну дистанцію» та «закінчений процес» (с. 13) Щодо предмета уваги автора монографії, то саме гірничо-металургійну галузь В. Головка позиціонує як найближчу до відповідного «ідеального типу», — оскільки саме ГМК пройшов «повний цикл» кризи, зазнавши найбільших втрат у перші роки незалежності й перетворившись на локомотив не лише економічного розвитку держави, але і трансформацій у трикутнику «бізнес — держава — суспільство». Водночас, увага саме до гірничо-металургійної галузі пояснюється також інтелектуальною та фаховою біографією автора. З одного боку, це дало можливість наситити дослідження «польовими» (в джерелознавчому контексті) фактами та враженнями, з іншого — на фоні тези про дотримання критерію об'єктивності, звичайно, не можемо виключати певних особистісних моментів через перебування автора всередині відповідного наративу. До безумовно позитивних наслідків такої особистісної ангажованості треба віднести налаштованість на долавання «історіографічних» (і ширше — «академічних») стереотипів та упереджень щодо редукованого розуміння «історичного» (відмова від дослідження найближчого минулого як історії) та апіорі негативного ставлення до бізнесу (тим більше великого, олігархічного) як до історико-соціального феномену, а отже, щодо актуальності його культурологічних інтерпретацій.

Повертаючись безпосередньо до змісту монографії, відзначимо, що перший («історіографічний») та другий («історико-аналітичний» або методологічний) розділи доволі очікувано отримали критичне забарвлення через наведену налаштованість на подолання стереотипів та негатив автора щодо контрпродуктивного «жорсткого протиставлення (свідомого або несвідомого)

мого) інтересів великого бізнесу та суспільства в дослідженнях (с. 81–82).

Ще одним джерелом критики історіографічної ситуації для автора стала обмеженість уваги дослідників до новітньої економічної історії (як кількісна, так і якісна) і, тим більше, фактично відсутня традиція системного аналізу відповідної проблематики. Це й не дивно, оскільки робота, що рецензується, є чи не першою спробою комплексно проаналізувати проблематику становлення вітчизняного великого бізнесу як історико-культурного, а не «кримінально-політологічного» явища.

Розбудовувати відповідну позитивну історіографічну традицію В. Головко пропонує на поєднанні таких теоретичних підходів, як:

- теорія корпоративного управління в поєднанні з позитивістськими настановами (вирішення евристичних завдань);

- Science and Technology Studies (STS) і теорія (політологічного) прагматизму (епістемологія);

- теорія модернізації як базова філософсько-історична та світоглядна інтенція.

Водночас, зауважимо, що саме згадане тяжіння до максимальної системності та полісемантичності привело до певної нераціональності, як видається, структури монографічного дослідження. Йдеться про третій розділ «Стан гірнично-металургійного комплексу України у 1991–2011 р.», який, по суті, є самостійним історико-економічним (з додаванням «політологічності») дослідженням, насиченим відповідним фактажем та понятійним апаратом. Хоча автор, як уже зазначалося, пропонує «за бажанням» пропускати цей розділ або починати з нього, можливо, доцільніше було б його винести з основного тексту як додаток, який справді аргументовано ілюструє/підтверджує як актуальність проблемного поля дослідження, так і попередні теоретичні викладки.

Четвертий розділ «Металургійні корпорації в Україні: логіка розвитку» присвячено хронологічній та організаційній систематизації відповідного наративу. Частково йому можна закинути таку ж «автономність», як і в третього розділу, але водночас тут актуалізується важливість для «позаакадемічного» читача двох завершальних розділів, які мають виразне додаткове аксіологічне навантаження.

Саме в них та в післямові до монографії автор концентрується на реалізації установки на «таке завдання, як (свідома, цілеспрямована) корекція суспільних пам'яті і досвіду» (с. 108).

Така корекція, звичайно, не є самоціллю. Продовжуючи розпочате питання особистісних мотивів автора монографії, звернемо особливу увагу на його світоглядну самонастанову, яку можна зрозуміти як внутрішнє бажання не лише осмислити новітній трансформаційний досвід, але й окрес-

лити можливі дороговкази подальшого історичного шляху України до розбудови «більш ефективного та в кінцевому підсумку більш справедливого суспільства» (с 16). Автор зіставляє історико-культурний зміст перших років незалежності України зі Шпенглеровим переходом від культури до цивілізації, і, маючи на увазі виклик «присмерку України» (формулювання не використовується, хоча натяк більш ніж прозорий), долучається до пошуку змістовних відповідей на цей виклик.

Наприкінці зауважимо, що монографія В. Головка «Українські фінансово-промислові групи...» має також хоча формально побічне, але суттєве «теоретико-історіографічне» навантаження. Йдеться про доволі багатий ілюстративний та почасти «дидактичний» матеріал щодо чинників тривалої кризи вітчизняної історичної науки, в основі якої, судячи з усього, передусім лежать світоглядні проблеми. Таким чином, можемо вітати зусилля з практичної реалізації напрацювань автора в теорії новітньої вітчизняної історіографії (монографія «Історіографія кризи історичної науки. Український аспект», 2003 р. тощо).

В цілому, можемо констатувати, що монографія є не лише першою в Україні спробою ґрунтовно проаналізувати історичні процеси у вітчизняній промисловості 1990-х — 2000-х рр., але й доволі вдалим прикладом реалізації міждисциплінарного підходу в парадигмі історіописання. Певні недоліки структурної будови несуттєві й у цілому не заважають проникненню в наратив та донесенню основних авторських меседжів. Також у контексті очікування розвитку теми (оновлення в разі швидкого завершення чергового етапу розвитку промисловості та/або подальше поглиблення окремих сюжетів дослідження) можемо побажати більшої уваги до оновлення концептуальних засад, характерних для сучасної гуманітаристики. Зокрема, автор доволі переконливо доводить неповну адекватність для українських реалій терміну-поняття «Фінансово-промислова група», але не пропонує альтернативи.

Водночас, дослідження робить певний внесок і в саморефлексію української історичної науки, що стимулює, можливо, не завжди достатню конструктивну, але в будь-якому разі потрібну дискусію про шляхи модернізації як методів та ідейних засновків, так і проблемного поля історичних досліджень.